

STANISLAVA JAROLÍMKOVÁ

SVĚTOVÉ
OSOBNOSTI,
JAK JE (MOŽNÁ)
NEZNÁTE

motto

1

Světové osobnosti, jak je (možná) neznáte 1

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.motto.cz
www.albatrosmedia.cz

motto

Stanislava Jarolímková
Světové osobnosti, jak je (možná) neznáte 1 – e-kniha
Copyright © Albatros Media a. s., 2017

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

ALBATROS **MEDIA a.s.**

STANISLAVA JAROLÍMKOVÁ

SVĚTOVÉ
OSOBNOSTI,
JAK JE (*MOŽNÁ*)
NEZNÁTE **1**

Praha 2017

MOTTO:

„Sokrates dokázal v životě víc než Alexandr Makedonský“.
římský císař Julianus zvaný Apostata (*361–†363)

Tuto knihu věnuji Ing. Romaně Přidalové coby poděkování za to,
jak pomáhá českým knihám.

Za pomoc při psaní děkuji svému manželovi Petrovi, dále profesoru
MUDr. Zdeňku Broukalovi, CSc., Mgr. Jánu Bakytovi, PhD.,
a PhDr. Jarmile Hackenschmiedové.

Lektorovala: Mgr. Marie Peterková-Hlouchová

ÚVOD

První díl této mojí knihy je zaměřen na světové starověké a středověké osobnosti, jejichž jména jsou nám známá či alespoň povědomá, ale přesto si tu a tam přiznáváme, že o nich zdaleka nevíme vše. (Obdobně laděný bude i druhý díl věnující se novověkým osobnostem, jejichž výčet naleznete u Obsahu.)

Nejde ovšem – jak je mým zvykem – o klasické životopisy, neboť jsem si stanovila dva úkoly.

Zaprvé jsem se snažila představit tyto osobnosti jako jedince mající své silné i slabé stránky a prožívající „obyčejné“ radosti a strasti týkající se rodiny, zdraví i povolání. Proto kromě jiného například vysvětluji, proč Tutanchamon proklel svého otce, co vedlo Alexandra Makedonského k tomu, aby navštívil místo, kde stávala Troja, a proč zamířil až do Indie, čím egyptská královna Hatšepsut prokázala, že je rozený ekonom, proč byl Caesar zavražděn v divadle, čím komplikovaly prvnímu římskému císaři Augustovi život jeho manželky a proč si jeden z jeho nástupců – známý Nero – pořídil výtah a uléhal s olověnou deskou na hrudi.

Zadruhé jsem se pokusila uvést na pravou míru některé dodnes tradované omyly a nepřesnosti. Týká se to například Konfucia (jenž byl kdovíproč označen za „otce“ jednoho učení), hunského Attily považovaného za divokého Asiata (jenž se však narodil v Evropě, studoval v Římské říši a pořídil si koupelnu), Sokrata a jeho obhajoby (jejíž přesný obsah dodnes nikdo nezná, a přesto bývá citována), Kleopatry (která možná nespáchala sebevraždu) či Heroda Velikého (jenž nebyl vrahem betlémských nevinňátek).

Osobnosti, o nichž je v této knize řeč, jsou seskupeny abecedně podle národnosti – Angličany počínaje a Římany konče, a v rámci těchto „národnostních

škatulek“ jsou uváděny většinou podle doby, kdy vstoupily do veřejného života. Jejich vyhledávání v textu usnadňuje Rejstřík.

Knihy obsahuje 44 ilustrací Štěpána Zavadila, které jsem volila tak, aby nebyly pokud možno příliš známé.

*Pokud jsou u panovníků či papežů uvedena v závorce **data bez hvězdičky a křížku, vymezují jejich funkční období.***

K napsání tohoto titulu mě inspirovala zejména velmi vstřícná reakce čtenářů na moji dvoudílnou knihu z roku 2006 Co v učebnicích nebývá aneb Čeští panovníci, jak je (možná) neznáte, jejíž oba díly vycházejí dodnes v nových vydáních a reedicích.

Stanislava Jarolímková

<http://stjarolimkova.portnet.cz>

<https://www.facebook.com/stanislava.jarolimkova>

ANGLIČANÉ

VILÉM (WILLIAM) I. DOBYVATEL

(*1028–†1087)

anglický král

(1066–1087)

Vynucenou přísahu jistil papežskou přízní

Je poněkud paradoxní, že tento **budoucí anglický král** prý přišel na svět **díky normandské* řece** Ante, u níž se jednoho letního dne roku 1026 seznámili jeho rodiče**.

* Zde si dovolím **vysvětlit** jednu **jazykovou „základnost“**. Výraz „normandský“ se vztahuje k Normandii, a píše se tedy s písmenem „d“, zatímco výraz „normanský“ se týká Normanů, a proto v něm „d“ nepíšeme.

** Podle legendy tu prý tehdy prala prádlo koželužská dcerka Arletta (*asi 1003 až †asi 1050), kterou při tom zahlédl budoucí normandský vévoda **Robert I. Ďábel** (*asi 1000–†1035). Po uši se do ní zamiloval (což nám připomíná český panovnický románek Oldřicha a Boženy, který se údajně odehrál rovněž v 11. století), odvezl si ji na svůj hrad Falaise (ležící necelých 200 km západně od dnešní Paříže), získal (po smrti staršího bratra) normandský vévodský trůn a ona přivedla na svět **synka Viléma**. Robert se však z trůnu ani ze synka neradoval dlouho.

Normanským vévodou se Vilém stal po otcově smrti již **ve svých sedmi letech**. Nelze se proto příliš divit tamním velmožům, že odmítali, aby jim od roku 1035 panoval nedospělý a ještě k tomu jen napůl vznešený vévoda, jehož rodiče nebyli ani sezdáni. Chlapci dali posměšný **přídomek**

Bastard (tedy „levoboček“, „nemanželské dítě“), a dokonce proti němu později zosnovali spiknutí, které mu však prozradil šašek, a tak jim nakonec nezbylo než se s ním smířit.

Kolem roku 1050 se mladík **oženil s urozenou flanderskou***, údajně 127 cm vysokou **šlechtičnou** Matyldou (*asi 1031–†1083), která nad ním zpočátku kvůli jeho málo urozenému původu ohrnovala nosík, ale když jí ukázal svoji pádnou pravačku, zkrotla a nakonec mu dala devět dětí. Důležitější ovšem bylo, že si Vilém tímto sňatkem připravil **„můstek“ k anglickému trůnu, který mu** roku 1066 **odkázal** panovník vládoucí za průlivem La Manche – bezdětný **Eduard Vyznavač** (*1042–†1066).

* **Pro velmi zvědavé čtenáře** přidávám jednu poznámku. V oné době totiž žili na ostrově **Anglosasové** neboli severomořští germánští Anglové, Sasové a Frísové, kteří tu založili řadu malých království (dnes bychom jim podle historiků říkali spíše hrabství), jež nakonec **vytvořila** počátkem 10. století **anglické království**. Eduard Vyznavač i jeho nástupce Harold (viz níže) byli posledním anglickými panovníky anglosaského původu, zatímco „přivandrovalec“ Vilém I. byl prvním anglickým panovníkem z normanské dynastie.

Ovšem tento **odkaz** normanskému cizákovi **odmítal vzít na vědomí** tuzemec jménem **Harold** (asi *1022–†1066), takže bylo jasné, že ti dva se musí o anglický trůn utkat se zbraní v ruce.

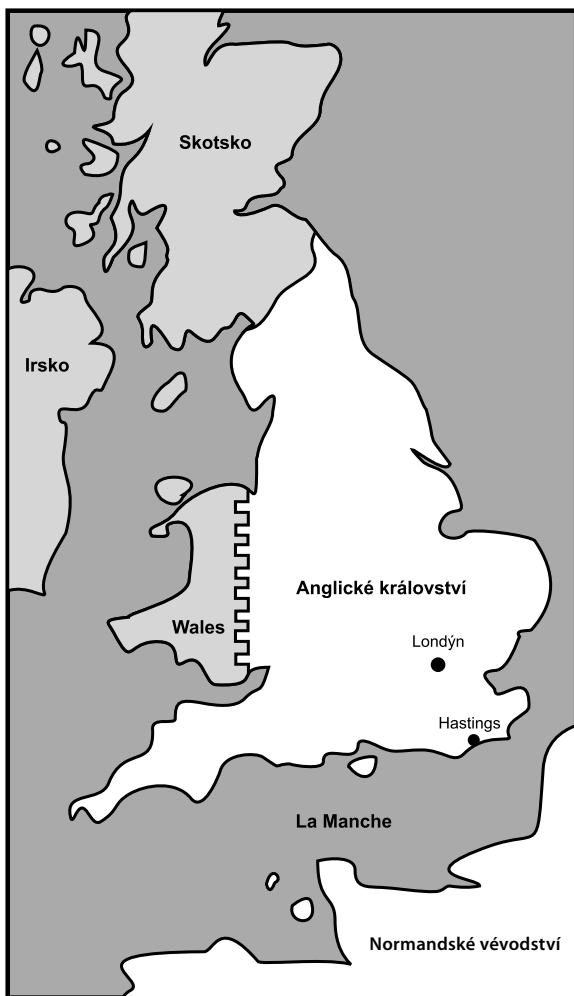
Vilém hledal spojence, kde se dalo. Nakonec ho podpořil papež, jehož Harold rozzlobil neochotou platit „*svatopetrský peníz*“ (daň odváděnou do papežské pokladny), „*uznal řádným panovníkem Viléma a poslal mu svčenu korouhev a prsten, v němž byl vlas sv. Petra, aby mu dopomáhal k vítězství*“.

„Úklid“ i strach

Papežem podpořen a optimisticky naladěn překonal Vilém průliv La Manche a **postavil tábor u** anglického pobřežního města **Hastingsu**. Cestou na bojiště „*dal prý nésti vedle sebe papežovu korouhev*“, a hřálo ho vědomí, že za ním pochoduje patnáct tisíc skvěle vyzbrojených bojovníků.

Naproti tomu Harold právem chmuřil čelo, neboť „*měl mnoho bojovníků ozbrojených sekerami, praky a kyji*“ a navíc nedorazily jeho přizvané posily.

Výsledek bitvy **14. října roku 1066** podle toho dopadl. **Normani zvítězili**, neboť ke své početní převaze a lepší výzbroji přidali i loď, spočívající v tom, že předstírali útek, čímž vylákali Haroldovy stoupence

Z této mapy je vidět nejen to, kde se odebrala Vilémova vítězná bitva, ale i to, že Anglie zaujímala velkou jižní část největšího britského ostrova.

z bezpečného úkrytu a pak jich většinu pobili; navíc Harold po zásahu šípem do oka zemřel. (Tuto slavnou bitvu zachytila o nějaký rok později 70 m dlouhá, dodnes zachovaná tapiserie z normandského města Bayeux, kterou na počest onoho vítězství vlastnoručně vyšilo několik anglických šlechticů.)

Když se ostrovní zemí roznesla zpráva o Vilémově vítězství, byli někteří domácí velmoži rozhodnutí, že ho za svého krále nepřijmou, ale jak se od Hastingsu blížil k Londýnu, ztráceli odvahu, takže nakonec bez problémů vstoupil do města, a na Boží hod vánoční se nechal ve slavném Westminster Abbey (neboli Westminsterském opatství) korunovat královskou korunou. (Za zmínku stojí, že si ji nasazoval na hlavu pouze třikrát ročně: na Vánoce, na Velikonoce a o Svatodušních svátcích.)

Právě toto **rychlé a rázné kariéerní „poskočení“** mu vyneslo **nový přídomek „Dobyvatel“**, pod nímž je uváděn i v učebnicích a jenž se mu jistě líbil nesrovnatelně víc, než výše zmíněný přídomek „Bastard“.

Jak bývalo zvykem, jen co dosedl – nyní již coby Vilém I. – na anglický trůn, odstartoval konfiskace statků ostrovní šlechty, které rozdával svým normanským rytířům a z nichž si on vybral *„nejlepší statky a poklady ... pobral také hodně zlata i stříbra kostelního a zabavil, co nejdražšího a nejlepšího se našlo v domech velmožů a velkoobchodníků“*. Není divu, že následkem těchto opatření odešlo mnoho Angličanů do exilu a že proti němu propukal odboj. Jenže Vilém se nedal, roku 1070 si podmanil celou Anglii (končící tehdy na severu v linii řeky Humber neboli velmi přibližně řečeno severně od dnešního Manchesteru), dosazoval Normany do světských i duchovních úřadů, a anglické elitě vnutil franštinu a normandskou kulturu.

Protože nespokojenost asi půldruhého milionu Angličanů s novým „přespolním“ králem narůstala, začali se Normani, jichž v Anglii prý žilo pouze asi 10 000, ukrývat v opevněných sídlech, které si zde budovali. K nim patřil i White Tower (Bílá věž), který si Vilém začal budovat od roku 1078 na břehu řeky Temže (na místě, kde si již roku 43 př. n. l. zřídili Římané vojenský tábor Londinium) z bílého kamene dovezeného z Normandie. Tuto pevnost se sice nikdy nepodařilo dobýt, ale přesto se nestala hlavním sídlem anglických králů normandského původu, kteří dali raději přednost Westminsterskému paláci (Westminster Palace).

Příliš rychlý pohřeb otlého krále

Kromě odporu anglických poddaných musel Vilém I. řešit **i problémy s francouzským králem** Filipem I. Francouzským (1060–1108), který mu záviděl anglický trůn. Vztah těch dvou vyvrcholil Filipovým uštěpačným vtípkem týkajícím se otylosti Viléma, který kvůli tomu začal pustošit francouzské královské území. Bohužel při jedné takovéto akci Vilémův kůň nešťastně klopýtl, on se smekl v sedle a nárazem na „hrušku“ (výčnělek u sedla) si způsobil vážné vnitřní zranění. Byl odvezen do kláštera neda-leko Rouenu a poté, co poznal, že jeho životní pouť brzy skončí, začal diktovat svoji závěť. Nejstaršímu ambicióznímu synovi Robertovi odkázal Normandii, mladšímu Vilémovi přenechal Anglii a třetímu, Jindřichovi, přidal „do kasičky“ 5 000 liber stříbra.

Jakmile po několika dnech plných bolesti zavřel navěky oči, *„všichni z jeho družiny se prý rozutíkali a každý kradl, co se dalo. O mrtvolu se nikdo nestaral“*, což jaksepatří zkomplikovalo pohřeb, na nějž se sjelo za parného zářijového dne roku 1087 početné duchovenstvo z celé Normandie. Hrobka* v kostele sv. Štěpána ve městě Caen (kde si Vilém nechal zbudovat i hrad) byla totiž pro jeho otlé tělo příliš úzká, *„a když je tam chtěli vecpati, tělo prasklo. Nic nepomohlo kadidlo, nic voňavky, shromáždění se rozutíkalo a král anglický a vévoda normandský byl pohřben s chvatem, s jakým nepocho-vávají ani žebráka ... ten, který byl celý život ověšen zlatem a drabokamy“* se stal *„pouhou mršinou“*.

* V druhé polovině 16. století byla v době náboženských válek hrobka Viléma I. rozbo-řena, a z hrobu byla vytažena rakev, z níž zmizely všechny kosterní ostatky – s výjimkou jedné stehenní kosti. Ta se prý nachází pod náhrobkem vybudovaným v 19. století.

Po Vilémovi I. se vlády postupně ujali jeho synové, ale když vnuk Stephen III. (1135–1154) opustil anglický trůn, **vláda normanské dynastie v Anglii se zhroutila**, a k moci se dostali Plantagenetové (viz níže).

RICHARD LVÍ SRDCE

(*1157–†1199)

anglický král

(1189–1199)

Na Anglii mu čas nezbýval

Pocházel z dynastie Plantagenetů*, měl střední postavu, blondaté vlasy, čtverhrannou tvář, mírně vypoulené oči a byl prchlivý a nadprůměrně činorodý. Díky rodičům vlastnil v západní Francii rozlehlá území** a na anglický trůn usedl po smrti svého otce.

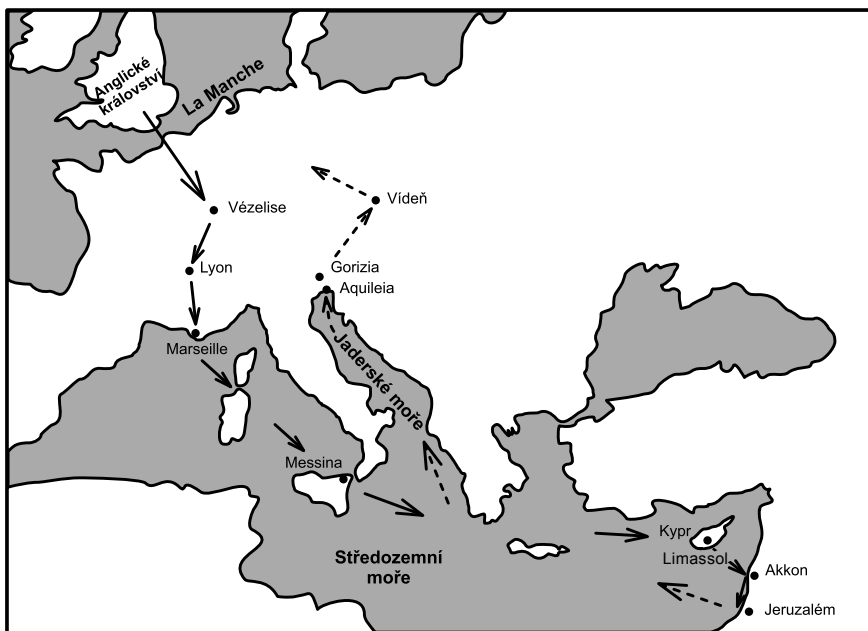
* **Dynastii Plantagenetů**, která nahradila anglickou královskou normanskou dynastií (viz výše), **založil** Richardův otec – anglický král **Jindřich II.** (1154–1189). Plantagenetové získali své jméno podle žlutě kvetoucí dřeviny *Genista anglica* (spíše ze spojení *planta genista*, tedy rostlina kručinka).

** Kromě Normandie a Anjou šlo téměř o celou západní polovinu Francie, což bylo **území desetkrát větší** než to, které zbylo tehdejšímu francouzskému králi.

Richard coby druhý Plantagenet na anglickém trůnu si nechal slavnostně nasadit anglickou královskou korunu na hlavu ve Westminsterském opatství, ovšem v Anglii pobyl během svého panování prý pouze asi půl roku (čímž připomíná našeho světoběžníka Jana Lucemburského). Jeho první významná zahraniční „královská toulka“ začala v dubnu roku 1190, kdy se vydal nedočkavě **na třetí křížovou výpravu*** do Svaté země, a vládu v zemi svěřil své matce Eleonoře (*1122/1124–†1204).

* **Na tuto účast potřeboval Richard peníze** a nechal se slyšet, že kdyby nebylo jiné řešení, prodal by třeba i Londýn, byť ten měl v té době pouze asi 8 000 obyvatel. Nutno ovšem dodat, že tehdy i ta největší anglická města připomínala spíše dnešní větší vesnice.

Namířil si to přes Vézélise a Lyon do Marseille, odtud po moři do Messiny, kde přezimoval a zasnoubil se s princeznou Berengarií Navarrskou (*asi 1165–†1230), s níž zamířil do Akkonu, ale cestou stihla loď bouře, a koráb, na němž plula králova snoubenka, byl zahánán ke Kypru, který tehdy ovládali námořní lupiči. Richard přistál u kyperského Limassolu, korzáry porazil, zabavil jim lup a v tamní kapli se s Berengarií oženil. V Akkonu přistál, ale Jeruzalém nedobyl, a tak se musel spokojit s tím, že roku 1192 vyjednal se Saladinem (muslimským egyptským a syrským

Cesta Richarda Lví srdce do a z Jeruzaléma.

sultánem, okupujícím Jeruzalém od roku 1187) pětiletý mír, díky němuž mohli evropští křesťané přicházet do míst spojovaných s údajným Ježíšovým ukřížováním.

Doma ho čekala smrt

Po uzavření oné smlouvy se Richard vydal zpět do Anglie, neboť se obával podezřele velkých ambicí svého mladšího bratra, jenž figuruje v historii pod jménem Jan Bezzemek (viz str. 18).

I když nejkratší by byla cesta přes Francii, Richard zvolil **trasu**, kterou považoval za **bezpečnější**, tedy přes Jaderské moře, Aquileiu a Gorizii, ovšem u Vídně ho kdosi – ač se přestrojil za kupce – poznal, a byl zaslán jako „dárek“ císaři Svaté říše římské (Jindřichu VI.; 1191–1197), který „měl z toho ukrutnou radost, neboť mohl tak na Anglii vydřít velké výkupné“. To údajně činilo 150 000 stříbrných neboli 31,5 t stříbra.

* Do tohoto období prý spadá legenda o **zbojníkovi Robinu Hoodovi**, jenž byl během křížové výpravy údajně členem Richardovy osobní stráže. Historici však považují Hooda nikoliv za historicky prokázanou postavu, nýbrž za mnohokrát se opakující typ „dobráka“, jenž údajně bohatým bral a chudým dával.

Domů se Richard vrátil roku 1194, ověřil si, že Jan opravdu snil o své vlastní „kapitole“ v anglické historii, ale protože angličtí křesťané Richarda oslavovali za smlouvu uzavřenou se Saladinem, nezbylo Janovi než se před bratrem pokořit. Richard mu nakonec odpustil, ovšem s francouzským králem Filipem II. Augustem (1180–1223) byl ochoten komunikovat výhradně s mečem v ruce, neboť jen tak mohl uchránit rodový majetek na francouzském území.

Bohužel roku 1199 při obléhání hradu Châlus-Chabrol (vybudovaného asi 300 km jihozápadně od Paříže) byl tento Plantagenet zasažen do levého ramene šípem, který se při vyjímání z rány zlomil, takže v ráně zůstal hrot. Ten se bohužel podařilo odstranit teprve dodatečně a „*zřejmě za cenu zhmoždění a zvětšení rány, z čehož vznikla lokální infekce, která postupně pře-*

šla ve smrtící sepsi“. I když lučičník, který krále zranil, byl ihned oběšen, jemu to život nezachránilo. Než dvanáct dní po svém zranění zemřel (což podle současných lékařů mohlo časově odpovídat průběhu onemocnění), ustanovil za svého nástupce bratra Jana.

Při balzamování prý vyšlo najevo, že má enormně **velké** (neboli „**lví**“) **srdce** a údajně **právě rozměry* tohoto orgánu (a nikoliv výjimečná odva- ha) mu vynesly dodnes známý přídomek.**

* **Podle některých současných lékařů** neexistují zmínky o tom, „že by Richard trpěl za svého života potížemi, z nichž by se dala odvodit dilatace (rozšíření) srdce, či jeho hypertrofie (zbytnění)“. Roku 1831 byla nalezena v kostele města Rouen, jemuž Richard v závěti své srdce věnoval, olověná krabička, do níž bylo roku 1199 uloženo, ale po otevření se v ní nacházela již jen „mumifikovaná tkáň rozpadlá na prach“. V roce 2013 se sice uskutečnila soudně-znalecká analýza, ale jejím cílem bylo především zjistit, zda jde o zbytky tkáně lidské, a zda král zemřel či nezemřel na otravu způsobenou otráveným šípem; ukázalo se, že v krabičce byla opravdu lidská tkáň, ale otravu se potvrdit nepodařilo.

Richardovy vnitřnosti zůstaly v rakvi na hradě Châlus-Chabrol, a balzamované tělo bylo odvezeno do opatského kostela ve Fontevraud v Anjou (na dolním toku Loiry), kde bylo uloženo vedle otcových ostatků.

JAN BEZZEMEK

(*1166–†1216)

anglický král

(1199–1216)

Kdepak spokojené kralování

Tento o devět let mladší bratr Richarda Lví srdce (viz str. 14) přišel na svět v Oxfordu na Štědrý den roku 1166, stal se otcovým mazlíčkem, ale od sedmi let vyrůstal bez matky, kterou otec Jindřich II. roku 1173 uvěznil na dlouhých patnáct let za to, že stála při nejstarším synovi, když proti němu rebeloval.

Jan bývá na jedné straně hodnocen jako „*bezcharakterní slaboch, honící se za požitky*“, pomstychtivý, panovačný, nespolehlivý, mstivý a velmi krutý, ale zároveň se o něm dočteme, že byl chytrý a velmi ambiciózní. **Vysoké ambice** se u něj projeví již v době, kdy zkusil využít Richardovy čtyřleté nepřítomnosti v Anglii k nelegálnímu získání jeho anglického trůnu, ale neuspěl, a musel počkat, až mu roku 1199 umírající sourozenec anglickou korunu odkáže.

Podle historiků Jan nebyl dobrým panovníkem: vládnutí ho příliš nebalilo, nezískal si podporu anglických poddaných a dopustil, aby proti němu stáli velmi mocní nebezpeční protivníci. Není divu, že Angličané označili období jeho vlády **za jedno z nejnešťastnějších**.

Této své nelichotivé panovnické charakteristice nahrál Jan mimo jiné i **soukromým životem**. Poté, co kolem roku 1199 anuloval své **první a bezdětné manželství** (uzavřené roku 1189 s **Angličankou Isabelou** z hrabství Gloucester), se v roce 1200 oženil s **mladičkou Bretaňkou Isabelou z Angoulême** (asi *1186/1188–†1246), která mu dala pět dětí. Jan jí věnoval v podstatě všechnu svoji pozornost (byť prý neopomíjel ani permanentní avantýry, takže měl mnoho levobočků), a proto „přehlédl“, že jeho sňatek

s ní vyvolal v jejím rodišti **proti němu povstání**; Bretaň byla totiž známa svým „*dávným nepřátelstvím ... proti anglickému panství*“.

Povstání proti Janu Bezzemkovi inicioval **mocný francouzský šlechtic Hugo**. Ten byl původně se zmíněnou Isabelou zasnouben a nechtěl si nechat Janovu „krádež“ snoubenky líbit, **postěžoval si** tedy francouzskému králi Filipu II. Augustovi*, jenž mu dal za pravdu, a přislíbil pomoc. Pozval proto Jana nejprve k soudnímu projednání oné „krádeže“ Hugovy snoubenky (což byla samozřejmě pouze záminka), a když se „zločinec“ nedostavil, začal „*brousit meče*“.

* Tento francouzský **král totiž neměl rád již Richarda Lví Srdce**, a pochopitelně **krev mu pil i jeho bratr Jan**. Francouzovi se ovšem nemůžeme divit: oba Plantagenetové byli sice jakožto vlastníci držav na francouzském území jeho leníky, ale jejich léna byla „drze“ obrovská (jak jsme si řekli, s Normandií a Anjou tvořila téměř polovinu Francie), a ke všemu vlastnili i anglický trůn, po němž Filip II. August delší čas pošilhával.

Filip II. August zvítězil dne 27. července 1214 u severofrancouzského Bouvines nad koalicí tvořenou Anglií, Německem a Flandrami, a tím, že konečně mohl připojit ke své říši téměř všechna francouzská území Plantagenetů, oslabil pozici Jana Bezzemka*.

* Podle některých pramenů právě tehdy dostal Jan **přídomek „Bezzemek“**. Jiní autoři ovšem tvrdí, že ho získal v mládí (možná prý na návrh otce), protože coby nejmladší, v pořadí pátý syn svých urozených rodičů již neměl šanci získat žádná významná panství.

Všechno zlé bývá (někdy) k něčemu dobré

Angličtí šlechtici této Janovy situace rychle využili, a donutili ho přijmout roku 1215 latinsky sepsanou **významnou listinu ústavních svobod**, známou pod názvem Magna charta libertatum, jejíchž třiašedesát článků

určovalo přesně „*povinnosti vazalů a meze, k nimž může jíti ve své moci král*“. V mnoha pramenech nalezneme sice konstatování, že Jan listinu podepsal, ale blíže pravdě je to, že **psát neuměl, a proto k ní pouze připojil na důkaz souhlasu svoji pečeť**.

Nebylo divu, že šlechtici měli velký zájem na tom, aby ona listina vstoupila v platnost, protože zásady v ní obsažené mohly skutečně od základu změnit jejich život. Podle Magny charty například nesměl být žádný svobodný člověk zatčen, uvězněn, zbaven majetku či poslán do vyhnanství pouze z čísi libovůle, ale o každém takovémto potrestání museli rozhodovat soudci podle zemského zákona. Podobně král nemohl nařídít poddaným zvýšení povinností nad stanovený rámec jen proto, že to považoval za nezbytné, ale musel kvůli tomu nejprve svolat Velkou radu (z níž „*se vytvořily později dvě komory sněmovní, komora lordů a komora rytířů a měšť*“). Listina* obsahovala i články, z nichž jeden omezoval zejména v obdobích občanských válek některé pravomoci panovníka, které se přesouvaly na církevní hodnostáře a šlechtu, další zajišťoval zástupcům šlechty a měšť právo svolávat jednání kvůli daním, a nechyběla ani tak zvaná bezpečnostní klauzule. Díky této klauzuli mohl výbor pětadvaceti anglických šlechticů svolat jednání, které by zrušilo některé královo rozhodnutí, a to i tím způsobem, že by nechalo obsadit jeho hrady.

* Spisovatel a britský ministerský předseda W. S. Churchill (*1874–†1965) ve svých *Dějínách anglicky mluvících národů* **Magně chartě** na jedné straně **vytknul**, že nevolníkům, „*pokud se jich vůbec nějaká ochrana týkala, byla věnována úzkostlivá pozornost jen jako užitečnému cennému movitému majetku náležejícímu k panství, a nikoliv jako svobodným občanům království*“. Na straně druhé na ní mj. **ocenil** to, že ji „*prostoupje myšlenka, že zde (tedy v Anglii – pozn. aut.) existuje právo, jemuž podléhá i král a které ani on nesmí porušit. ... Již samotný tento fakt ospravedlňuje vážnost, v níž ji lidé chovají.*“

Janovi se ovšem Magna charta vůbec nelíbila, od počátku jednání o ní byl rozhodnut ji nedodržovat, vznesl námitky zejména vůči zmíněné bezpečnostní klauzuli a vítal, když papež Inocenc III. (1198–1216) listinu

označil za „*věc ohavnou a nedovolenou*“ s odůvodněním, že přece nelze „*svrhnout z trůnu krále, který je v ochraně Apoštolské stolice*“. Angličané se však nedali zastrašit ani zviklat, naopak začali jednat s Filipem II. Augustem a byli ochotni Jana z Anglie vyhnat. K tomu sice nedošlo, ale pouze proto, že během bojů s anglickými šlechtici tento král „včas“ roku 1216 zemřel.

Za jeho smrt mohla s velkou pravděpodobností kombinace tří faktorů: **stresu** z toho, že v La Manche přišel o královské klenoty a významné písemnosti, **úplavice**, jíž se nakazil v době, kdy se při přesunu pohyboval se svými vojáky podél bažinatého terénu, a **konzumace velkého množství broskví, které zapil** úctyhodným množstvím mladého **moštu**.

Byl pohřben ve worcesterské katedrále a jeho srdce bylo uloženo v premonstrátském opatství Croxton.

Na závěr ještě přidám k Janu Bezzemkovi jednu **málo zdůrazňovanou informaci**. Někdy po roce 1200 se dostal do konfliktu se zmíněným papežem Inocencem III., jenž prosadil na anglický „*římskokatolický arcibiskupský stolec*“ svého favorita, za což mu Jan přísahal „*při zubech božích*“ odplatu. Papež ovšem nakonec vyřešil situaci tím, že vyslal k Janovi důvěrníka, jenž hovořil o velké armádě hodlající vtrhnout přes La Manche do Anglie, takže Jan ohnul hřbet, a od odplaty upustil. To však nic nezměnilo na tom, že onou protipapežskou revoltou **učinil první – byť nesmělý – krůček k rozhodnutí Jindřicha VIII.** (1509–1547), který ve 30. letech 16. století **definitivně přerušil s římskokatolickou církví styky a založil církev novou, anglikánskou.** (Podrobnosti uvádím v 2. dílu této knihy, v pasáži věnované dceři Jindřicha VIII., anglické královně Alžbětě I.)

ASYŘANÉ

AŠŠURNASIRPAL II.

(*?–†859 př. n. l.)

novoaasyrský král

(883/884–859 př. n. l.)

Za zlatem a stříbrem

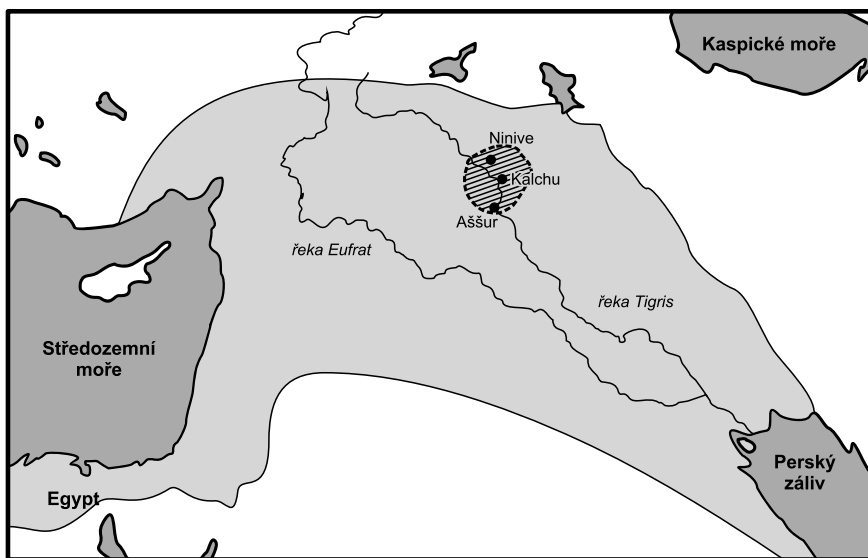
Tento král se stal jedním z nejslavnějších a nejúspěšnějších panovníků své země*, byť jeho vladařské začátky nebyly snadné. Když totiž usedal na trůn, trvalo tu dlouhodobé sucho, neúroda a hladomor, u hranic se odehrávaly permanentní bitky s výbojnými aramejskými kočovníky a jeho trápily zdravotní problémy.

* Historie **Asyrské říše** se dělí na **dvě etapy**. V té **první**, trvající od doby kolem 2000 let př. n. l. do 19. století př. n. l., zahrnovala relativně malé území v severní Mezopotámii u horního toku řeky Tigris (na území dnešního Iráku). V **druhé etapě**, která trvala po delší odmlce od počátku 10. či 9. století př. n. l. do konce 7. století př. n. l., tvořilo její území mohutný oblouk mezi Perským zálivem a Egyptem (jenž k ní byl načas připojen roku 671 př. n. l.). Této novější a rozlehlejší říši se říká **Novoaasyrská**.

Navzdory tomu se stal výbojným panovníkem, který se na svá pravidelná každoroční tažení do všech světových stran promyšleně připravoval. Jeho dobře organizovaná armáda (zahrnující i muže, pověřené podkopáváním hradeb obléhaných měst) měla k dispozici skvělou **obléhací techniku**, tedy pojízdné věže, beranidla, velké vrhací praky a dvoukolé **válečné vozy** tažené dvěma či třemi koni, jejichž chov Aššurnasirpal podporoval. Na

takovémto voze, který míval široká kola a pevné loukotě a snadno se pohyboval v hornatém terénu, stával – kromě vozataje – bojovník oblečený do dlouhého šupinatého pancíře, zatímco koně byli chráněni alespoň látkovými příkrývkami.

Coby dobyvatel se Aššurnasirpal svou krutostí nijak nelišil od „kolegů“ panujících v oné době a – stejně jako oni – nechával města srovnávat se zemí, zajatce z řad nepřátelských vojáků dával popravovat, a „obyčejné“ obyvatele buď nařizoval pobít, nebo prodat do otroctví. Naopak **typické pro něj bylo**, že se nesnažil pouze za každou cenu obsazovat jedno území za druhým, nýbrž byl ochoten se **spokojit s „pouhým“ tributem**. Jinak řečeno, jeho tažení neměla vždy pouze dobyvatelské ambice, ale šlo mu spíše o **rozšíření sféry vlivu**. Dokazuje to i text, jímž připomínal své tažení ke Středozemnímu moři (nazýval je Velké moře země Amurru) údajně těmito slovy: *„Své zbraně jsem umyl ve Velkém moři a obětoval jsem bohům. Přijal jsem tribut od králů na mořském pobřeží ... zlato, stříbro, cín, bronz, bronzové kotle, lněné oděvy s pestrobarevnými okraji, velké a malé opičí*

Z maličké Asyrské říše „vyrostla“ takto rozlehlá říše Novoasyrská.

samice, ebenové a zimostrázové dřevo, slonovinu a mořské živočichy“. Lákaly ho pochopitelně lokality, kde se těžily železné rudy, či kde se díky úrodné půdě rozvíjelo zemědělství a chov dobytka.

Není nad vlastní bydlení

Typicky černovlasý a černovousý král sice zpočátku sídlil v **Aššúru*** (dnešním Kalat Šarkátu), **ale roku 880 (879 či 864) př. n. l. se přestěhoval do Kalchu** (dnešního Tell Nimrúdu), v němž za jeho vlády žilo na 360 hektarech asi sto tisíc obyvatel.

* Takto se **původně nazýval asyrský bůh-pán nebe**, který zpočátku chránil pouze stejnojmenné město, jež mu bylo zasvěceno a jež se stalo významným náboženským střediskem. Později se však vypracoval na nejvyššího asyrského boha, jehož kněžímí bývali jmenováni asyrští panovníci.

Kalchu obehnal 8 km dlouhými hradbami, na něž spotřeboval 70 milionů cihel, a kromě chrámů v něm na návrší vybudoval **panovnický palác** „podle standardního asyrského palácového plánu“. Sídlo zahrnovalo mimo jiné trůnní sál o rozloze 47 × 10 m, a na jeho jižní straně se nacházely **hroby asyrských královen** plné šperků a dalších cenností. Za zmínku stojí i to, že panovnické interiéry byly vyzdobeny malbami a reliéfy vyvedenými původně v černé, bílé, červené nebo modré barvě, které zachycovaly různé bájně postavy, jež mívaly například čtyři křídla, orlí hlavu či rybí šupiny, a v rukou držely rostliny, zvířata, nádoby či kuželky.

Podle historiků měly tyto **okřídlené strašidelné postavy** „asi za úkol *děsit zlé duchy a odradit je od návštěvy králova paláce*“. K vidění tu ovšem byly i lovecké výjevy, strážené zřejmě většinou podle jednoho nepsaného scénáře plného symbolů; jedna scéna zachytila například krále střílejícího z luku na lva, zatímco druhý lev ležel již mrtev pod kopyty koní.

K paláci patřila i flóra a fauna. V **botanické zahradě** prý rostly mandloně, kdouloně, jalovce, datlovníky, fikovníky, granátovníky (marhaníky), slivoně, hrušně a vinná réva, a ve zvěřinci byli k vidění sloni (které

údajně pochytil sám král), divocí býci, lvi, gazely, opice či pštrosi. Podle některých pramenů byl tento zvěřinec přístupný i veřejnosti.

Výzdoba Aššurnasirpalova paláce v Kalchu bývala pastvou pro oči.

AŠŠURBANIPAL II.

(*685–† asi 627 př. n. l.)

novoasyrský král

(669–631 př. n. l.)

Lovec a válečník

Za to, že se tento panovník stal „ozdobou“ posledních let existence novoasyrské říše, vděčil svému otci Asarhaddonovi (681–669 př. n. l.), který ho coby následníka upřednostnil před jeho prvorozeným bratrem, a který vazalům své země nařídil, aby Aššurbanipala uvedli *„na trůn královské moci, a on bude provádět královskou moc a panství asyrské nad vámi. Budete jej ochraňovat v kraji i ve městě, budete bojovat a umírat za něho; budete k němu promlouvat s upřímným srdcem; budete mu dávat dobré rady; povedete ho dobrými cestami, nebudete vůči němu nepřátelští a neuvedete jeho bratry, mladší ani starší, namísto něho na trůn asyrský“*.

Aššurbanipal s oblibou zakládal **lovecké revíry**, v nichž lovil se svými dvořany a hosty černou zvěř, volavky i buvoly, **jezdil na koni**, **střílel z luku** a **vrhal oštěpy** a dokonce prý *„zhotovoval brnění a štíty“*.

Zatímco lovecké radovánky pojímal jako hobby, jednou z jeho hlavních pracovních náplní se staly **válečné výpravy**. Podnikal je s chutí a nevyhýbal se při nich krutostem, které byly zřejmě horší, než jaké jsou spojovány s Aššurnasirpalem. Například když prý dobyl a vypálil některé město, nařídil naházet děti do ohně, zajatým mužům dal odřezat ruce a uši a vypíchat oči, a nechal je pomalu a v bolestech umírat a poražené vládce přiváděl do své země, kde je dával – často za své přítomnosti – ubíčovat k smrti. A odsouzenec prý s oblibou předhazoval obrovským dogám*.

* Nešlo ovšem o nám známé dogy německé (tedy německé národní plemeno), ale o **dogy tibetské** neboli **tibetské mastiffy** (přírodní plemeno), kteří se vyvinuli z původně nevelkých univerzálních psů jako velké plemeno vhodné pro boj, o němž se první zmínky vážou k roku 1121 př. n. l. Tato zvířata pocházející z oblasti dnešního Tibetu byla ve starověku cvičena v pronásledování a zabíjení lidí, a šířila se ze své domoviny postupně do většiny Asie. Podle řeckého učenice Aristotela vznikli tito psi křížením divokých psů a tygrů, a lidé je dokázali domestikovat teprve od třetí generace.

Nebýval ovšem „*nemyslícím válčícím strojem*“, což dokazoval tím, že nešel za všech okolností hlavou proti zdi. Například dva roky po svém nástupu na trůn se sice rozhodl pokračovat v dobývání Egypta, které zahájil jeho otec, dosáhl jistých úspěchů, ale zemi neobsadil, takže podle historiků „*je téměř jisté, že se Aššurbanipal rozhodl k ústupu, dokud byli egyptští vládcové jeho říši „přátelsky nakloněni*“.

... ale i ctitel vzdělání

Na Aššurbanipalovi je nutno ocenit, že **si velmi vážil vzdělání**, což zahrnovalo i čtení a psaní klínovým písmem*.

* „**Psaní**“ tímto písmem spočívalo v tom, že „písař“ nikoliv ryl (jak se často uvádí), nýbrž **vtačoval** většinou rákosovým či dřevěným písátkem jednotlivými vrypy písmena do hliněných tabulek ve chvíli, kdy jejich povrch byl ještě měkký a vlhký. (Rytí písmen přicházelo v úvahu tehdy, když se „psalo“ do kovu, zatímco do kamene se tesalo.) Původně se **znaky** „psaly“ ve sloupcích shora dolů a zprava doleva, ale později došlo k otočení o 90° doleva, takže písař postupoval v řádcích zleva doprava. **Číslice** se „psaly“ svislými klíny pro jednotky od jedné do devíti, a šikmými klíny pro desítky do padesáti. Plocha větších tabulek bývala obvykle rozdělována čarami na několik sloupců.

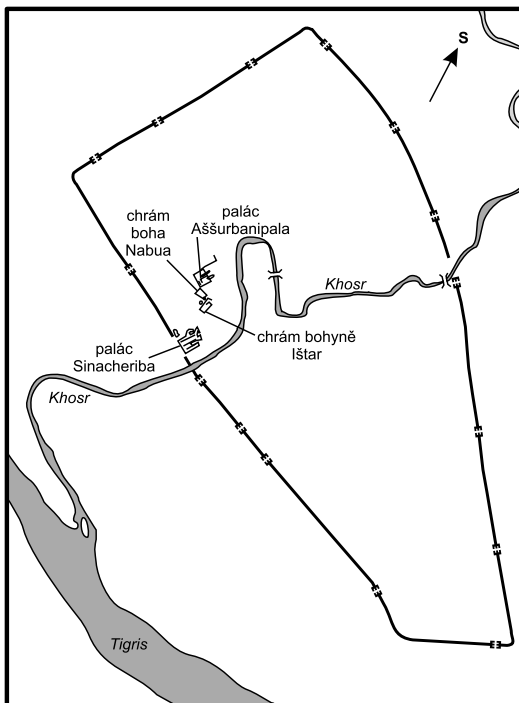
Materiálem pro tabulky byly hlinito-jílové naplaveniny, jež se používaly i při výrobě cihel, nejrůznějších nádob a podobně.

Byť není spolehlivě prokázáno, zda král tyto dovednosti sám skutečně ovládal, nechal se na jednom loveckém reliéfu zpodobnit s pisátkem za pasem a dalším generacím zanechal údajně následující „vzkaz“: „*Bůh Nabú, písař veškerenstva* (uvádí se jako bůh moudrosti a písařského umění – pozn. aut.), *mne obdaril svými vědomostmi, naučil jsem se umění moudrého Adapy* (označovaného za prvního člověka – pozn. aut.). *Skryté tajemství veškerého umění psaní tabulek jsem pozoroval v domech nebes i země* (neboli v chrámech – pozn. aut.), *zdržoval jsem se ve shromáždění mistrů. Mohu vyložit vštíby, dar nebes, s nejschopnějšími vykladači, řeším složité úlohy v násobení a dělení, jež jsou nepřehledné, čtu krásné sumerské tabulky i temnou akkadštinu, jež je nesnadná, těším se ze čtení nápisů na kamenech z doby před potopou světa, které jsou zcela záhadné.*“

Velkou úctu si Aššurbanipal právem zasloužil také za svoji **podporu rozvoje medicíny**, což dokazuje například popis léčby panovnického syna trpícího závažnou chorobou oka (oftalmií). Lékař, který chlapce ošetřoval, prý tehdy napsal: „*Přiložil jsem na obličej obvaz. Včera kvečeru jsem obvaz sejmul: byla na něm krevní skvrna velikosti článku malíčku ... Můj král, můj pán může být jist: Za sedm či osm dní bude (pacient) zdrav.*“ Velmi významným důkazem úrovně tehdejší medicíny je jeho nařízení, že **infekcí nakažení pacienti** musí pobývat v **přísné izolaci**. Text, který se o tom zachoval, podle historiků praví: „*Slyšel jsem, že Nanname leží nemocná kvůli otevřené ráně a je velice blízko paláce, takže mnoho žen vchází s ní ve styk. Ted' promluv rozhodně: nikdo se nesmí napít ze sklenice, ze které ona pije, nikdo se nesmí posadit na židli, na které sedává, nikdo si nesmí lehnout do postele, ve které leží. Žádná z žen nesmí vejít s ní ve styk, protože ta žena je nakažlivá.*“

Slavné Ninive

Toto město se rozkládalo „*mezi úrodnými obilnými lány a zároveň střežilo důležitý přechod přes řeku Tigris*“, a bylo obeháno předsunutou hradbou, jíž vedlo 15 monumentálních bran. Pouze na jednu z nich, zasvěcenou Šamašovi (mezopotamskému bohu Slunce), navazoval kamenný most, „*který tehdy platil za div stavebního umění*“ a umožňoval přechod přes rozšířený

Mapka starověkého Ninive.

příkop. Tato hradba obklopovala plochu přes 7 km², ale – jak bývalo tehdy zvykem – za součást města bylo považováno i přilehlé okolí včetně vesnic i městeček. S nimi to Ninive dotáhlo na rozlohu tehdejšího velkoměsta, které bylo možno obejít za tři dny, v němž žilo asi 600 000 obyvatel, a do něj se za Aššurbanipala sjížděli obchodníci ze širokého okolí, aby zde mimo jiné nakupovali vzácné zboží z Orientu.

Vody Tigridu zúrodnily okolí města, ovšem pitnou vodu přiváděl do královského paláce 30 km dlouhý vodovod od přehrady, kterou postavil v 7. století př. n. l. král Sinacherib (704–681 př. n. l.), jenž odstartoval rozvoj Ninive.

Ve městě byl zřízen **umělý pahorek**, chráněný hradbou zvanou (v překladu) „Lesk její hrůzy srazí nepřítel“, která stála na kamenných základech, a byla 10 m silná a 25 m vysoká. Na takto vymezeném pozemku vyrostly nejen **dva chrámy** – jeden zasvěcený bohyni Ištar, jejíž zlatá

socha zdobila interiér, a druhý výše zmíněnému bohu Nabuovi – , ale i **dva paláce**. První, jemuž se říkalo „Palác, který nemá sobě rovného“, patřil Aššurbanipalovu dědečkovi Sinacheribovi a druhý si Aššurbanipal postavil pro sebe. Ve výzdobě těchto sídel samozřejmě nechyběly okřídlené stvůry, neboť o ochranu před zlými duchy měli zájem všichni panovníci.

Aššurbanipalův palác byl **rozdělen na část soukromou**, zahrnující rezidenci krále a dvořanů, a na část **veřejnou**. V té byl nejdůležitější **velký trůnní sál** střežený okřídlenými býky s lidskou hlavou, do kterého se vstupovalo dvěma velkými branami. Uprostřed něj stával trůn, na kterém sedával panovník, když přijímal velvyslance a vyhlašoval svá zásadní rozhodnutí. Méně honosné místnosti sloužily jako úřadovny a pokladnice nebo jako pracovny určené k přijímání méně významných návštěvníků.

V jednom z interiérů byl k vidění **reliéf nazvaný „Odpočinek v loubí“**, na němž byl Aššurbanipal zachycen na lehátku v zahradě s vinnou révou nad hlavou a s pohárem v ruce, ve společnosti manželky, která – rovněž s pohárem v ruce – sedí naproti němu. Historici na něm nepřehlédli symbol té doby, jímž se stala **na pinii zavěšená lebka krále Elamské říše** (rozkládající se u dnešního Perského zálivu), kterého tento Asyřan roku 653 př. n. l. porazil a jeho poddané nechal povraždit. Jiný palácový reliéf zobrazil asyrského vojáka, který elamskému panovníkovi odřezával hlavu od těla.

Když Aššurbanipal toto své zdejší sídlo slavnostně otevíral, uspořádal údajně desetidenní **hostinu pro asi 70 000 osob**. Při ní se předkládala především jídla připravená z telat, volů, beranů, jelenů, gazel, hus, holubů, hrdliček, křepelek či myší, ale kdo chtěl, mohl si pochutnat také na vinných hroznech, granátových jablcích, cibuli, řepě, ořechách, datlích, ficích, česneku, olivách či okurkách (tehdy ovšem ještě nenaložených do sladkokyselého nálevu, jenž je novověkým „objevem“). K pití bylo připraveno 10 000 měchů vína. Hostinu zachytil reliéf, podle něž je pravděpodobné, že král tu zřejmě nabídl zaváděnou **novinku, spočívající v tom, že muži si při jídle hověli na nízkém lehátku** (zatímco ženy samozřejmě nadále způsobně seděly). Na stolech* jsou prý vyobrazeny příbory, ale jelikož se podle historiků tehdy **jídalo rukama**, sloužily prý znázorněné nože, vidličky a lžice spíše k porcování a servírování. Nechyběly ani nádoby na vodu

sloužící k průběžnému omývání rukou, plátěné ubrousky, které si hosté kladli na kolena, řezané květiny a vonné esence rozstříkované v hodovních prostorách.

* Ze starověkých mezopotamských kultur se pochopitelně **žádný nábytek nedochoval** a bývá zachycen pouze na reliéfech či pečetních válečcích. Díky nim historici vědí, že panovníci (a zřejmě i další zámožní Asyřané) používali nábytek dřevěný, byť dřevo na něj se dováželo ze zahraničí (například cedr z Libanonu, a teak i eben z Indie); v říši bývalo dostupné pouze palmové dřevo, jež však není pro náročnější zpracování vhodné. Pro úplnost dodejme, že chudí lidé mívali lůžka hliněná a krytá rákosovými rohožemi.

V zahradách Aššurbanipalova paláce prý rostla i jedna exotická dřevina – „*strom rodící vlnu*“ neboli **bavlník**.

...a jeho chlouba

V ninivském paláci tohoto panovníka byl vyčleněn prostor pro dvě veřejnosti nepřístupné instituce: **státní archiv** a **soukromou panovníkovu knihovnu** (zpřístupnit ji veřejnosti by nemělo smysl, protože tehdy uměl číst jen málokdo). Zde umístěné hliněné tabulky byly většinou zhotovovány z vysoce kvalitní hlíny, přičemž ty, které zachycovaly významné dokumenty, byly vypalovány při vysokých teplotách; protože však toto vypalování vyžadovalo mnoho dřeva, jehož měla země nedostatek, sušily se méně významné tabulky pouze na slunci.

Zatímco archiv ukrýval například státní smlouvy, diplomatickou korespondenci, astrologické zprávy či třeba dotazy k bohu Slunce, **knihovna*** prý „*obsahovala všechny vědomosti tehdejší doby*“.

* **Překonal** ji **teprve** slavná severoafrická **Alexandrijská knihovna**, o níž pojednává část pasáže „Alexandrie – metropole, v níž králové vraždili a vědci bádali“, zařazené do méj knihy *Co encyklopedie tají a co my prozradíme*.

Nacházelo se zde asi 25 000 tabulek (velkých asi jako školní sešit) nej-různějšího charakteru: eposy (například *Epos o Gilgamešovi*), mýty, bajky a přísloví, odborná díla právnícká, historická, matematická, astronomická či lékařská (obsahující recepty dokazující, že obyvatelé říše neholdovali právě zdravému stravování), a díla kultovní jako modlitby, zaklínadla, popisy rituálů, věštby, výklady snů a nebeská znamení.

Se získáváním tabulek pro knihovnu měl ovšem Aššurbanipal problémy, protože **nemohl příliš spoléhat na domácí zdroje***, jichž kvůli neustálému válčení „přežilo“ jen málo. Proto **převažovaly tabulky dovážené** do Ninive jako válečná kořist z Babylonu, který Aššurbanipal dobyl roku 648 př. n. l.

* **Pro velmi zvědavé čtenáře** dodám, že se zachovala snad pouze sbírka hliněných tabulek učeného nimrudskeho kněze (Nabúzukupkenua), několik menších soukromých sbírek asyrských kněží a starší texty, které v Aššuru začal shromažďovat jeden z asyrských panovníků (Tiglatpileasar I.; asi 1113/1114–1074/1076 př. n. l.). Tyto texty ovšem rozhodně nemohly ninivskou knihovnu zaplnit.

Typické pro ninivskou knihovnu bylo, že v ní **převažovaly originály** (zatímco v Alexandrijské knihovně bývalo kromě originálů i několik kopií). Kopie nechával Aššurbanipal pořizovat pouze u cizojazyčných titulů, ovšem **trval na tom, aby je do asyrštiny přeložili vybraní vzdělání překladatelé** a přeložené texty pak přepisovali **nejzkušenější kaligrafové**; ti prý mívali na čtení k dispozici „*cosi jako zvětšovací sklo*“.

„Knihy“ se většinou stavěly **na hliněné podstavce, pokrývané často vrstvou asfaltu zabraňujícího vzlínání vlhkosti od země**, zatímco archíválie se ukládaly do nádob z hlíny či rákosu. Texty, které někdo právě studoval, byly zřejmě pokládány na dřevěné stojany. Pokud byly „knihy“ tvořeny větším počtem (někdy až stovkou) tabulek, říkalo se jim série a jednotlivé tabulky téže série byly označovány společným „sériovým“ názvem a pořadovým číslem. Například **epos *Enúma eliš* byl napsán na sedmi tabulkách**, z nichž každá nese v nadpisu název díla a pořadové číslo. Správnost stránkování jistilo ještě jedno opatření: na dolním konci každé

tabulky byl uveden řádek, který musel být zopakován i v horní části tabulky následující.

Nechyběly ani údaje o místě a datu vydání originálu, z něhož opis vznikl, o jménu písaře, o počtu řádek i o tom, že nová tabulka je uložena v paláci „*Aššurbanipala, krále světa, krále Asýrie*“. Za zmínku stojí i to, že v knihovně se nacházely (dnes jen z malé části dochované) **katalogy**, které byly soupisem buď jednotlivých tabulek s uvedením počtu řádek, nebo jednotlivých sérií.

Poté, co Aššurbanipal opustil trůn, žil zřejmě ještě **čtyři roky jako „obyčejný“ člověk**. Z posledního období jeho života se zachovala modlitba k bohu Nabuovi, v níž si stěžuje na to, že ho tento bůh opustil, a on proto nespravedlivě trpí, byť se kál za své hříchy, lituje, že se nestal učencem, a touží zemřít, neboť se cítí opuštěný a předčasně zestárlý.

Po něm měla říše ještě čtyři vládce, ale vyčerpávaly ji kromě neustálého válčení četné interní spory, takže upadala, a roku 612 př. n. l. podlehla sousedním dobyvatelům.

ČÍŇANÉ

KONFUCIUS (KCHUNG-FU-C')

(*551–asi †479 př. n. l.)

učitel a filosof

Podivný životopis

O tomto muži, jehož jméno v titulku uvádím v latinizované i čínské formě, bylo napsáno mnoho textů, které však podle odborníků nevznikaly – a ani nemohly vznikat – na základě studia ověřených historických pramenů. Důvodem je fakt, že **v době, kdy žil, se prý údajně o soukromých osobách neuchovávaly**; například datum Konfuciovy smrti bylo stanoveno „*podle tradice*“, respektive podle legendy o ulovení jednorožce, „*o němž se soudilo, že zvěstuje mudrcovu smrt*“.

Proto i když v následujících odstavcích nabízím jeho curriculum vitae (jak říkají latiníci životopisu), jsem si vědoma toho, že obsahuje **pouze fakta nejvíce pravděpodobná, byť nikoliv zaručená**.

Konfucius se narodil ve staré zchudlé šlechtické rodině ve státě Lu, ležícím na území dnešní východočínské provincie Šan-tung. Matka ho přivedla na svět ve svých šestnácti letech, a když její postarší manžel o tři roky později zemřel, živila sebe a synka tím, že obdělávala pronajaté pole; teprve když chlapec trochu povyrosl, začal doplňovat jejich jídelníček tím, co ulovil. Jako dítě si prý rád hrál na náboženské obřady, v sedmi letech s velkou pravděpodobností začal chodit do jedné ze škol zřízených bohatými soukromníky či společenstvími rolníků, a v patnácti letech se údajně rozhodl, že bude učencem. Jelikož však pocházel z chudých poměrů, vstoupil „*záhy do soukromých služeb bohatých rodin, jsa nejprve dozorcem sýpek, později polí a stád*“. Stejně jako ostatní chlapi absolvoval obřad „*převzetí čapky dospělého muže*“, nechal si narůst dlouhé vlasy, a v devatenácti letech **se oženil*** s urozenou dívkou, s níž měl syna (jehož přežil) a dceru.

* Nalézt partnera svým dětem patřilo tehdy k právům i povinnostem čínských rodičů, kteří k tomu využívali služeb dohazovačů, a manželství uzavíraná bez příspěvku příslušníků této profese byla považována „za nemorální a neplatná“. K povinnostem oněch zprostředkovatelů patřilo získání informací o obou „širších“ rodinách, a to nejen z hlediska majetkových poměrů, ale zejména kvůli případným dědičným nemocem, které „se pokládaly za překážku manželství“. Manželský pár nesměli tvořit ani velmi vzdálení příbuzní.

Konfucius si zřejmě velmi přál, aby mohl pracovat ve vysokém úřadu, ovšem nikoliv proto, že by byl výjimečně ambiciózní a hodlal se za každou cenu prosadit, nýbrž proto, aby z oné pozice mohl pozitivně **ovlivňovat situaci v zemi**. Protože se však pro něj v rodném státě Lu žádný takovýto post nenalezl, putoval s některými svými žáky po okolních státech a hledal panovníka, který by jeho učení (viz níže) přijal. Údajně u jednoho sice vzbudil zájem, ale když si dotyčný vládce uvědomil, že by kvůli tomu musel převrátit naruby dosavadní způsob života, i on jeho naděje zklamal.

Ve svých jednadvaceti letech se proto Konfucius vrátil do Lu a zřídil si údajně roku 530 př. n. l. **ve svém domě soukromou školu**, již prý prošly asi tři tisíce mladíků, z nichž se možná sedmdesát stalo mudrci. Žáky do ní přijímal nikoliv podle toho, jak vysoké školné mohli platit, ale podle toho, zda byli ochotni a schopni se učit; kromě toho prý věřil, že vzdělání má být přístupné každému, neboť všichni si na svět přinášejí schopnost stát se mudrci, a tudíž otevíral vstřícně dveře i tomu, kdo „nemohl přinést lepší dar než svazeček sušeného masa“. Údajně je sice pravda, že v žáky pocházející z urozených a zámožných poměrů kladl více nadějí, ovšem jen proto, že doufal, že mají větší šanci získat významné posty, díky nimž budou moci snáze zavádět do praxe jeho myšlenky.

Proč právě on?

Když nahlédneme do čínské historie z doby Konfuciova života, zjistíme, že tehdy sice v zemi působil mnoho myslitelů zabývajících se současnými poměry, ale zachovaly se pouze „spisy necelé desítky těch nejvýznamnějších“. Logicky nás napadne otázka, proč se právě Konfucius stal nejslavnějším,

a proč jsou myšlenky, které tehdy hlásala i řada dalších učenců, spojovány výhradně s jeho jménem? (Proč se nestal slavným třeba jeho nejvýznamnější stoupenec jménem Mencius, žijící v letech 372–289 př. n. l.?)

Na tuto otázku existuje nejspíš jediná odpověď: **měl prostě štěstí na lidi, kteří ho vyzdvihli** „z *bezejmenného davu učenců*“, a tím ho proslavili.

Přitom on sám „*zřejmě nic nenapsal*“, údajně přiznával, že „*jen předával dalším to, co se naučil od starších moudrých*“, a výroky, které jsou mu připisovány, prý byly většinou sestaveny dlouho po jeho smrti „*pravděpodobně učedníky učedníků*“, usilujícími o to, aby jejich obsah odpovídal duchu konfucianství. Začaly dokonce vznikat legendy, podle nichž Konfucius již jako školáček „*jevil ... snahu po poznání pravé cesty*“. Čínští genealogové odvozovali původ jeho rodiny od jednoho z mytických císařů, kteří žili asi v polovině 3. tisíciletí př. n. l., a ve 2. století př. n. l. se začaly budovat na Konfuciovu počest chrámy. Jeho oslavování pokračovalo i po přelomu letopočtů: roku 59 n. l. bylo nařízeno provádět ve všech městských školách oběti k uctívání Konfucia, ve 2. století n. l. byl zván „*nejvyšší mudrc-učitel*“ a jemu připisované myšlenky se staly státní ideologií a během 7. a 8. století se ve všech prefekturách říše budovaly svatyně na počest jeho i některých jeho žáků. V 10. až 12. století „*nebyl žádný literát připuštěn ke zkoušce a žádný úředník do služby, dokud nevzdal hold Konfuciovi*“ a roku 1657 n. l. mu byl přiznán titul „*dokonalý světec*“ i „*starý učitel*“ a ve městech byly zřizovány chrámy, v nichž ho mohli uctívat ti, kteří neměli možnost navštívit jeho hrob.

A proč právě konfucianství?

I když toto učení upadlo na jistý čas „*u nelibost mocných*“, nakonec se dočkalo nevídaného rozkvetu. Ten se projevil mimo jiné tím, že od roku 135 př. n. l. (až do roku 1905 n. l.) tvořilo základ vzdělání vládních čínských úředníků, a že roku 124 př. n. l. byla zřízena tak zvaná císařská akademie určená ke studiu klasických konfucianských textů, která měla roku 41 př. n. l. tisíc studentů, jejichž počet povyskočil roku 8 př. n. l. až na trojnásobek.

I v tomto případě se nabízí otázka, **proč se takovýto poct dostávalo právě konfucianství**.

Jisté je, že tu hrála významnou roli nespokojenost Číňanů s tím, že v zemi probíhají permanentní nekontrolovatelné rozbroje mezi malými, v podstatě rodinnými státečky zakládanými jednotlivými aristokraty. Lidé si proto začali nostalgicky připomínat staré zlaté časy zakladatelů dynastie Čou (panující v letech 1046–771 př. n. l.), „*kdy podle legendy žila celá Čína v míru pod vládou jediného panovníka*“, přáli si, aby i oni mohli prožít takové období, a doufali, že jim v tom konfucianství pomůže.

Jenže racionálně vzato takovýto **návrat nebyl řešením**, a to ze dvou důvodů:

- zaprvé vláda dynastie Čou **nebyla** zase taková **idylka**, jak by se mohlo zdát (lidé si ji ve vzpomínkách zidealizovali; navíc platí, že „*nevstoupíš dvakrát do stejné řeky*“ neboli že minulost nelze zopakovat),
- zadruhé **konfucianství nebylo schopno ani ochotno** zajistit „*šťastný život ve šťastné zemi*“ všem obyvatelům tehdejší Číny.

Je pravda, že hlásalo **řadu zásad, které musely lahodit uším téměř každého**, kdo o nich slyšel: mravnost, sebezdokonalování, respekt ke vzdělání, pacifismus, trpělivost, ochota ke kompromisům a úcta k předkům i starým lidem. **Jenže** základem tohoto učení byla zároveň **neměnnost nejen ve vztazích*** rodinných, ale **i celospolečenských**.

* Vyzdvihovalo **pět typů vztahů: otec–syn, panovník–poddaný, manžel–manželka, starší–mladší bratr a přítel–přítel**. Konkrétně synovská oddanost byla označována za záruku udržení stability celé společnosti, takže postupně čínské soudnictví přijalo zásadu, že zločiny syna proti otci budou trestány obzvláště přísně, zatímco otec mohl beztrestně se synem zacházet jakkoliv.

To ovšem v praxi vypadalo tak, že „**obyčejní**“ lidé měli **poslušně naplňovat vše, co konfucianství hlásalo**, ovšem **bohatí a mocní** – považující se odjakživa za výjimečnou kastu – podporovali konfucianství pouze kvůli oné hlásané neměnnosti **společenských vztahů**, čímž chtěli uchránit svoji moc i své bohatství.

ČCHIN Š'-CHUANG-TI

(*259–†210 př. n. l.)

čínský kníže a císař

(jako kníže panoval v letech 247–221 př. n. l.,
a jako císař v letech 221–210 př. n. l.)

První císař a jeho potulný rádce

Tento budoucí první čínský císař byl synem jistého zámožného obchodníka a jeho krásné manželky, po níž zatoužil princ z knížecího rodu Čchin navzdory tomu, že byla těhotná. Obchodník mu ji přenechal potěšen představou, že díky tomu se jeho biologický syn stane členem panovnické rodiny.

Chlapeček, který dostal jméno Jing Čeng, vyrůstal na dvoře knížectví nacházejícího se jižně od dnešního Pekingu, jež bylo jedním z mnoha tehdejších malých států, které spolu v letech asi 480–222 př. n. l. (v Období válčících států) vytrvale bojovaly o nadvládu. Asi ve svých dvanácti letech, tedy roku 247 př. n. l., usedl na tamní knížecí stolec, ale protože byl nezletilý, vládl místo něj jistý čas regent.

Pro další život Jing Čenga bylo důležité, že mu vstoupil do života a vloudil se do jeho přízně zpočátku nenápadný tak zvaný „**potulný rádce**“ **jménem Li Š'**, jenž se propracoval až do funkce jeho osobního strážce. Ten mu kromě jiného našeptal, aby **sjednotil pod svou moc všech sedm menších „neposedných“ sousedů**, což osmatřicetiletý vládce roku 221 př. n. l. učinil, a zároveň založil **novou**, byť pouze v letech 221–206 př. n. l. panující **dynastii Čchin**, podle jejíhož názvu dostala Čína své jméno. Prohlásil se zvláštním ediktem **prvním svrchovaným císařem** (š'-chuang-ti), a přijal **nové jméno Čchin Š'-chuang-ti**. Od této doby sice „*lze pokládat Čínu i politicky za jednotnou a je možno hovořit o čínské říši*“, ovšem její rozloha měla do rozlohy pozdější Číny prozatím velmi, velmi daleko.

Změny připravené novým císařem na sebe nenechaly dlouho čekat: začal zavádět **centralizovaný systém** státní správy s jednotnými daněmi, právním kodexem, státním monopolem na obchod se solí a s ústřední armádou, ukončil některé výsady aristokratů a prosadil „*podřízení všech obyvatel potřebám státu, aby stát byl co nejsilnější*“.

Svého výše zmíněného **poradce** Li S' jmenoval **hlavním ministrem** a dlouho tohoto **rozhodnutí nelitoval**. Onen muž totiž inicioval sjednocení měr a vah, vypracování jednotného písma a zavedení jednotné měděné a zlaté mince (zatímco ostatní platidla jako mušle či jaspis byly výslovně zakázány), pomohl zavést jednotný rozchod kol vozů, a stál u vzniku širokých hlavních silnic spojujících významná města. Zřejmě na Li S'ovu radu dal císař spálit archivy poražených států, část jejich zbraní nechal svézt do své metropole, kde z nich byly odlity zvony a sochy, a nařídil zbořit dosavadní pohraniční opevnění oněch bývalých států. Na doporučení rádce začal budovat kvůli zajištění hranic sjednocené země také Velkou čínskou zeď (postavenou ovšem nikoliv na zelené louce, nýbrž pospojováním starších obranných úseků, zřizovaných státy, které si císař postupně podrobil). Na tento hraniční val (který dostal dnešní podobu teprve v 15. a 16. století) nechal dopravit coby pracovní síly vojáky, zajatce, trestance i odvedence z venkovských komunit.

Čchin Š'-chuang-ti také **zprofesionalizoval armádu a zvýšil její akceschopnost**. Sloužit v ní musel jeden rok každý čínský muž ve věku od 17 do 60 let, a to buď formou účasti na vojenských výpravách, nebo na veřejně prospěšných pracích; od vojenské služby byli osvobozeni pouze úředníci, šlechtici a muži schopní a ochotní se z ní vyplatit. Jeho jezdci usedali na hřbety nejen koní, ale i slonů, a všichni vojáci se museli podrobit taktice, kterou stanovovala kvalitní učebnice sepsaná kolem roku 500 př. n. l. (jejíž zásady se v zemi uplatňovaly až do poloviny 19. století). Dal svým ozbrojencům také k dispozici moderní zbraně jako třeba zařízení připomínající dnešní plamenomety, bambusová děla či létající draky. Zároveň bohužel dopustil, aby bojeschopnost a morálku armády snižovala (kromě rozhodnutí, že do ní budou v případě potřeby povoláváni trestanci či rolníci) narůstající korupce provázená nedostatečným zásobováním.

Za zmínku stojí, že císař činil všechny tyto změny v zájmu své **dynastie Čchin**, jež byla pro něj alfou i omegou života a v jejíž zářnou budoucnost

věřil. Svědčí o tom jeho následující prohlášení, v němž údajně stálo: „*Jsem Prvním svrchovaným císařem a následující generace se budou označovat čísly – druhý, třetí až do tisíce a desetitisíce generace, které se navěky budou řídit touto zásadou.*“

Velké přání a poslední cesta

Čchin Š'-chuang-ti velmi toužil získat **nesmrtelnost nebo alespoň prodloužení svého života na několik set let**. Proto roku 213 př. n. l. jednak nařídil spálit všechny bambusové svitky obsahující dosavadní medicínské poznatky, a jednak povolal mnoho lékařů, kteří mu měli onen životní sen splnit. Samozřejmě **netušil, že jeho život předčasně ukončí právě tato snaha o oddálení smrti**. Když se totiž roku 210 př. n. l. vydal na cestu po říši, užíval „zázračný“ lék, jenž však obsahoval mimo jiné jisté – byť malé – množství **rtuti**, která u něj nakonec vyvolala otravu.

Když si byl jist, že brzy odejde z tohoto světa, napsal dopis svému nejstaršímu synovi Fu-su, jehož v něm jmenoval svým nástupcem a jehož požádal, aby mu uspořádal pohřeb.

To však nemile překvapilo mladšího císařova syna Chu-chaje, a tak je možné (nikoliv však jisté), že po otcově smrti využil situace a bratra vyšachoval ze hry. Nařídil totiž, aby se všichni chovali, jako by císařský otec nadále žil (takže sloužící přinášeli do krytého vozu, kam bylo uloženo panovníkovo tělo, dokonce pravidelně i jídlo), a nechal otcův dopis určený Fu-suovi nahradit fingovaným psaním. To obsahovalo naopak kritiku jeho vojenských aktivit a končilo prý slovy: „*Jste nehodný syn a posílám vám dyku, abyste vlastní rukou ukončil svůj život.*“ A nic netušící Fu-su uposlechl*.

* Díky tomu byl **druhým čínským císařem** dynastie Čchin prohlášen skutečně **Chu-chaj**. U toho se však stále více projevovaly sklony ke krutosti, a navíc se stal loutkou v rukou svého osobního rádce, jenž se rozhodl odstranit ze scény i dosud všemocného Li Š'. Ten byl obviněn ze spiknutí, spolu se svými příbuznými a přívrženci byl zatčen a uvězněn, zbičován, a nakonec byl roku 208 př. n. l. usmrčen obzvláště krutým způsobem – veřejným rozpúlením. Chu-chaj spáchal roku 207 př. n. l. sebevraždu poté, co mu jeho zmíněný osobní rádce sdělil, že palác obklíčili povstalci.

K prvnímu čínskému císaři Čchin Š'-chuang-ti si připomeneme již pouze to, že se stal „**otcem**“ slavné **terakotové armády**, připravené střežit jeho ostatky v podzemním reprezentativním mauzoleu, které začal budovat již krátce po svém nástupu na trůn. Vzniklo na středním toku Žluté řeky (Chuang-che) asi 30 km severovýchodně od dnešního čínského města Si-an a práce na něm trvaly šestatřicet let; znovu objeveno bylo náhodně roku 1974 při hloubení studny.

CCHAJ LUN

(*62–†121)

čínský úředník, ministr orby a (ne)vynálezce papíru

Přemýšlivý sebevrah

Pocházel z rolnické rodiny žijící v městečku Lej-jang (ležícím v jihovýchodní Číně asi 800 km severozápadně od Tchaj-wanu), a jelikož rodiče nebyli schopni uživit všechny své děti, předurčili ho „*k službě bohům a mocným*“. Znamenalo to, že nejprve pracoval jako poslíček u bohatého kupce, u dalšího zaměstnavatele se staral o koně a zahradu a byl mimo jiné pomocníkem kováře, čímž získával řadu dovedností a znalostí. Asi ve svých dvaceti letech nastoupil službu u dvora císaře Che-ti (89–106 n. l.), kde postupoval krůček za krůčkem po profesním žebříčku: začínal jako „obyčejný“ strážný v paláci císařovny, pak se stal velitelem stráže a odtud byl přerážen do císařské zbrojnice. Zde využíval své zkušenosti z kovářské dílny, takže navrhoval mnohá zlepšení zbraní, čímž zaujal císařovu pozornost, a byl proto v roce 89 jmenován **zbrojařským inspektorem**.

V této funkci patřilo k jeho povinnostem cestování po říši a vyřizování rozsáhlé agendy, takže velmi dobře věděl, že tehdy používané **tradiční materiály na psaní*** mají řadu nedostatků.

* Původně se v Číně používaly k psaní **bambusové destičky**. Psalo se na ně bambusovým „perem“ namáčeným do šťávy škumpy lakodárné (*Toxicodendron verniciflua*; starší název *Rhus verniciflua* platil do roku 2011). Byly sice trvanlivé, ale těžké. (S těmito destičkami pracoval i Cchaj Lun, a denně mu jich prý prošlo při vyřizování korespondence rukama až 60 kg.) Známé byly také **dřevěné destičky**, do nichž se písmo rylo, ovšem i tato varianta měla svá úskalí. Proto se ve 3. století př. n. l. dostaly ke slovu **hedvábné stuh**, na něž se malovalo tuší pomocí štětečků z krysích chlupů

nebo z velbloudí srsti; stuhly se svinovaly do knih, jenže při případné skartaci nebylo možné tuš odstranit, a tak kohosi napadlo vyřazené hedvábné knihy rozcupovávat na hedvábnou vatou a tu použít nejprve pro výrobu textilií, a poté i pro výrobu nového materiálu na psaní. Ovšem hedvábí bylo příliš cenným materiálem na to, aby pokrylo potřebu běžné psací pomůcky pro celou říši. Ve 2. století n. l. už prý Číňané uměli vyrábět **papír z hadrů nebo z konopí**.

Netrvalo dlouho a šikovný císařský inspektor začal přemýšlet o zcela novém psacím materiálu, v čemž mu pomohlo jeho **povyšení na ministra orby**, neboť tím pádem **dostal pod palec zemědělství**. Jelikož tehdy již vlastnil rozlehlé pozemky s několika stovkami obytných stavení, zadal jejich obyvatelům, aby nejprve zhotovili na zkoušku tenké listy na psaní buď **z lýka ramie sněhobílé** (*Boehmeria nivea*), **nebo z hedvábných stuh** (které rozcupovali na vatou a smíchali se škrobem a dalšími rostlinnými lepidly). Ovšem s výsledkem nebyl ani v jednom případě spokojen: pokud byly listy tenké, chyběla jim pevnost, zatímco ty pevné byly příliš silné a neohebné.

A tak když se mu naskytla možnost zajet si do rodného městečka, kde žili jeho příbuzní, vyhrnul si v jejich domě rukávy a vyzkoušel **nový „recept“**. Zaujaly ho totiž na dvorku nahromaděné otýpky čerstvých větví **moruše papírnické** (*Broussonetia papyrifera*), a rozhodl se vyzkoušet, zda nebude její **lýko** vhodnější. Požádal proto synovce a neteře, aby je z větví sloupali. Pak takto získané lýkové pruhy rozřezal na kousky, nasypal je do kamenného hmoždíře určeného na drcení obilí, **zalil vodou, smíchal s dalšími ingrediencemi – zřejmě s konopným odpadem, starými hadry či rybářskými sítěmi** (jimiž nahradil hedvábná vlákna) – a vše rozdrtil na kaši. Tu chtěl nalít na rovný podklad, ale v domě bylo pouze několik rýžových a k tomuto účelu nevhodných rohoží, takže si zhotovil dřevěný rám, který synovci vyplnili hustým roštem „z *bambusových štěpin a koňských žíní*. *Rošt naplnili do rámu a vypodložili bambusovými tyčkami do roviny. Pak na něj nalévali připravenou kaši a zkoušeli dělat listy*“.

Vytrvalý pan ministr musel ještě vyřešit několik drobných nedostatků svého **inovaného výrobního postupu**, a především zařadit do výrobního procesu **zásadní krok**, jímž bylo **protřásání kašovitě hmoty**, díky

němuž se rostlinná vlákna vzájemně propletla, neboli došlo k nezbytnému zplstnatění. **Výsledek** však **stál za to**: když práci ukončil, držel v ruce list papíru, s nímž byl konečně spokojen. Hned při první příležitosti zajel na své statky a správci nařídil, aby dělníci vyrobili podle jeho návodu papírové listy, které hodlal předložit císaři; slíbil, že budou-li „*listy dobré, bude správce odměněn, budou-li špatné, stihne ho trest*“.

Panovník si nejprve udiveně prohlížel téměř čtvercové, asi 30 cm dlouhé a jen o maličko širší bílé listy, ale když je vzal do svých vznešených rukou, zjistil, že je lze ohnout, přeložit i zmačkat; v onom příjemném rozpoložení dokonce milostivě dovolil přítomným ministrům a dvorským úředníkům, aby se i oni onoho „zázraku“ dotkli.

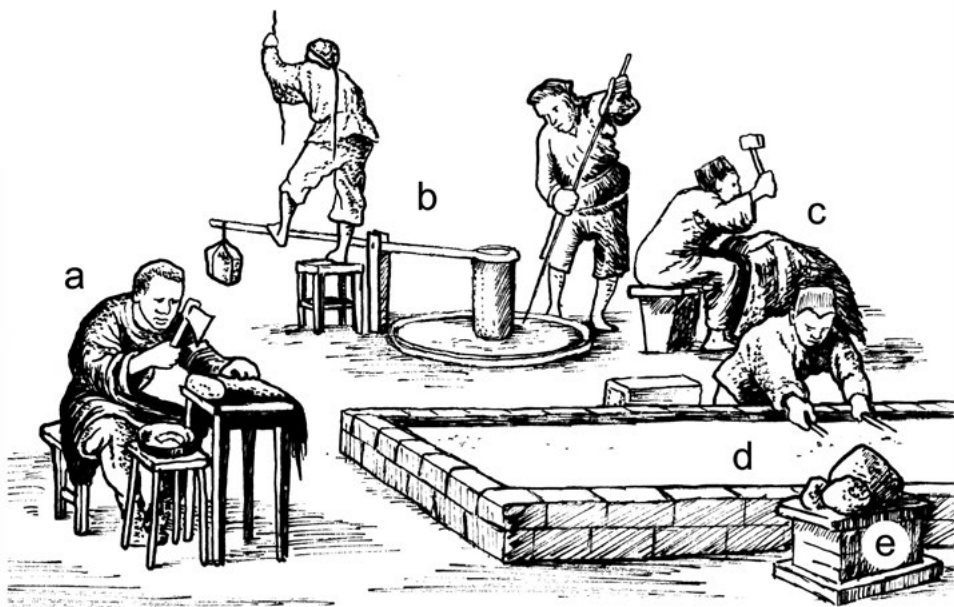
Pro ministra orby bylo velkou odměnou již samotné **císařovo uznané pokývnutí hlavou**, takže když ještě z trůnu navíc zazněl příkaz, aby byl výrobní postup co nejrychleji rozšířen po celé zemi a aby se při úřední korespondenci nadále využíval ten a žádný jiný, byl šťastný. Bohužel on sám **se na výsluní hrál pouze krátce**. Jelikož císař Che-ti v roce 106 n. l. zemřel, vlády se dočasně (do dospělosti syna An-ti; 106–107) ujala jeho manželka, která si spolehlivého Cchaj Luna zvolila za správce císařského dvora a svého rádce. Ovšem krátce nato osočila tchyni Sung, že nepečovala vhodně o vnoučka An-tiho, a protože se rozhodla ji otrávit, využila toho, že ke staré paní chodil už pouze An-ti a Cchaj Lun, který jí přinášel bylinky. A tak jednoho dne nepozorovaně vyměnila jednu jeho rostlinku za kořen prudce jedovaté byliny, a když paní Sung krátce nato zemřela, nařídil An-ti (který se v té době již ujal vlády, ale o matčině podlém činu neměl ani potuchy), aby se Cchaj Lun zodpovídal „*ze svého činu podřízenému soudnímu úředníkovi*“. To ovšem byla pro správce císařského dvora potupa, s níž se nedokázal smířit; proto se ráno dne, který si zvolil k odchodu ze života, vykoupal, oblékl si slavnostní roucho a vypil odvar z jedovatých bylin.

„Pouhá“ změna, která však prospěla světu

Detailní výrobní postup nového papíru, připisovaný Cchaj Lunovi, je v různých pramenech líčen různě, a tak předkládám verzi, která je označována za nejpravděpodobnější.

Vše začínalo tím, že se **morušové lýko nasekalo (a)**, smíchalo s konopným odpadem a máčelo ve vodě, pak se směs **drtila (b) a vařila**, následovalo **rozklepávání usušené směsi najemno pomocí kladívek (c)** a nakonec se směs smíchala s vodou. **Výsledná kaše se nabírala na jemná síta v dřevěných rámech s rošty a později s bílou řídce tkanou Iněnou látkou (d)** a nechávala se po vyklopení uschnout. Výrobní proces končil tím, že **listy papíru vyklopené z dřevěných rámců se lisovaly zatíženými kameny (e)**.

Cchaj Lunův postup se prý během několika desítek let rozšířil nejprve po celé tehdejší čínské říši a papír vyvolával nadšení nejen mezi lidmi, kteří na něj psali, ale i mezi „obyčejnými“ Číňany. Našel totiž využití také jako výplň do oken či dveří, vyráběly se z něj deštníky, vějíře, ubrousky, kapesníky či oděvy, a tvořil dokonce součást věna čínských nevěst. Zemědělci vítali zavedení jeho výroby proto, že si takto mohli přivydělávat v zimě, kdy nepracovali na svých polích.

Inovovaný pracovní postup při výrobě papíru, zavedený v Číně roku 105 n. l.